

ISSN 0135-0536

ՊԱՏՄԱԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԱՊԵՏ
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

1

2019

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РА

ՊԱՏՄԱԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԻԵՍ
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

2019, 1 (210)

ՀՀ ԳԱԱ «ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ИЗДАТЕЛЬСТВО «ГИТУТЮН» НАН РА

Հանդեսը լույս է տեսնում 1958 թվականից
Հիմնադիր խմբագիր՝ Մ. Գ. Ներսիսյան

Журнал выходит с 1958 года
Редактор-основоположник М. Г. Нерсисян

Գ Լ Խ ա Վ ը ր Խ Վ Բ ա զ Ի ր ԱՆՈՒՇԱՎԱՆ ԶԱՔԱՐՅԱՆ

Խ Վ Բ ա զ Բ ա Վ ա ն Խ ը ր Ի ը Ի ղ

ՄԵԼԹՈՆՅԱՆ ԱՇՈՏ (նախագահ), ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ ԼԵՎՈՆ, ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ ՊԱՎԵԼ,
ԴՈԼՈՒԽԱՆՅԱՆ ԱԵԼԻՏԱ, ՀԱՍՐԱԹՅԱՆ ՍՈՒՐԱԴ, ՀՈՎԱԿԻՍՅԱՆ ՎԱՉԵ, ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
ԼԱՎՐԵՆՏԻ, ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ ՀԵՆՐԻԿ, ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ ՍԱՄՎԵԼ, ՍԱՖՐԱՍՅԱՆ ՌՈՒԲԵՆ

Г л а в н ы й р е д а к т о р АНУШАВАН ЗАКАРЯН

Р е д а к ц и о н н а я к о л л е г и я

МЕЛКОНЯН АШОТ (председатель), АБРАМЯН ЛЕВОН, АВЕТИСЯН ПАВЕЛ, АСРАТЯН
МУРАД, ДОЛУХАНИЯН АЭЛИТА, ИОАННИСЯН ГЕНРИК, МУРАДЯН САМВЕЛ, ОВАКИМЯН
ВАЧЕ, ОВАНЕСЯН ЛАВРЕНТИЙ, САФРАСЯН РУБЕН

ԽԱՂՈՂԻ ԳՏԱԾՈՆԵՐ ԳԵՏԱՀՈՎԻՏ–2 ՔԱՐԱՅՐԻ (ԻԶԵՎԱՆ)
ՊՂՆԶԻՔԱՐԻԴԱՐՅԱՆ ՇԵՐՏԵՐԻՑ
(մ. թ. ա. V հազարամյակի կես)*

ՌՈՄԱՆ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, ԻՐԵՆԱ ՔԱԼԱՆԹԱՐՅԱՆ

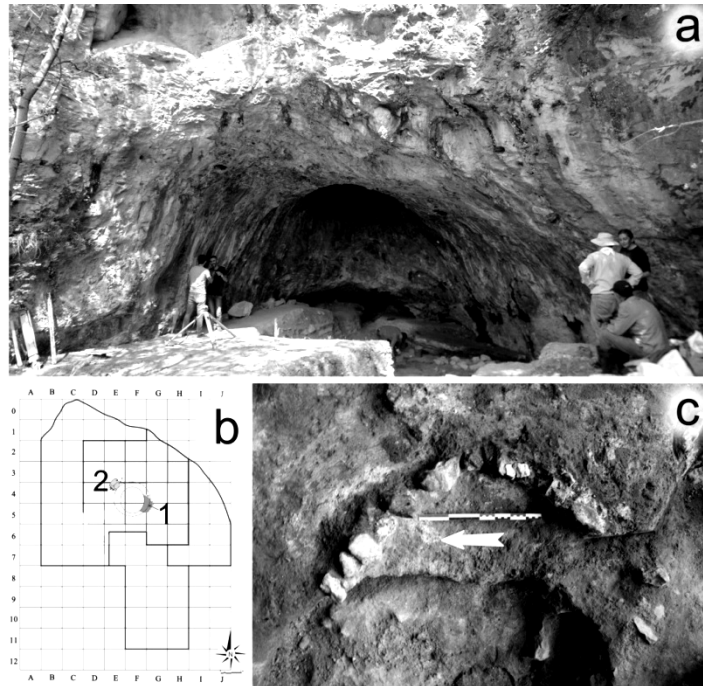
Բանալի բառեր՝ խաղող, հնաբուսաբանություն, բուսահավաքչություն, էնեոլիթ, քարայր:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում խաղողի գտածոներ հայտնի են վաղ երկրագործական դարաշրջաններից սկսած: Դրանցից ամենավաղ թվագրություն ունեցողներն Արարատյան դաշտում գտնվող Առատաշենի նորքարի դարաշրջանի՝ մ. թ. ա. VI հազարամյակի բնակատեղիից հայտնաբերված խաղողի երկու ածխացած կորիզներն են՝: Խաղողի օգտագործումը շարունակվել է նաև պղնձիքարիդարում: Արենի–1 քարայրից հայտնաբերված մշակովի խաղողի մեծաքանակ գտածոները և գինեգործական կառույցները, որոնք թվագրվում են մ. թ. ա. XLIII–XXXVIII դարերով, վկայում են այդ մշակույթի կրողների համար խաղողի կարևորության մասին²:

¹ R. Hovsepyan, G. Willcox. The earliest finds of cultivated plants in Armenia: evidence from charred remains and crop processing residues in pise from the Neolithic settlements of Aratashen and Aknashen. – “Vegetation History and Archaeobotany”, vol. 17, is. 1, 2008, pp. 63–71.

² G. E. Areshian, B. Gasparian, P. S. Avetisyan, R. Pinhasi, K. Wilkinson, A. Smith, R. Hovsepyan, D. Zardaryan. The Chalcolithic of the Near East and south-eastern Europe: discoveries and new perspectives from the cave complex Areni-1, Armenia. – “Antiquity”, vol. 86 (331), 2012, pp. 115–130; K. N. Wilkinson, B. Gasparian, R. Pinhasi, P. Avetisyan, R. Hovsepyan, D. Zardaryan, G. F. Areshian, G. Bar-Oz, A. Smith. Areni-1 Cave, Armenia: A Chalcolithic–Early Bronze Age settlement and ritual site in the southern Caucasus. – “Journal of Field Archaeology”, vol. 37(1), 2012, pp. 20–33; H. Barnard, A. N. Dooley, G. Areshian, B. Gasparian, K. F. Faull. Chemical evidence for wine production around 4000 BCE in the Late Chalcolithic Near Eastern highlands. – “Journal of Archaeological Science”, vol. 38, 2011, pp. 977–984; A. Smith, T. Bagoyan, I. Gabrielyan, R. Pinhasi, B. Gasparian. Late Chalcolithic and Medieval Archaeobotanical Remains from Areni-1

Գետահովիտ-2 քարայր-կացարանի պղնձիքարի դարաշրջանի համար արձանագրված խաղողի գտածոները ժամանակագրորեն հաջորդում են Առատաշենի նորքարիդարյան և նախորդում են Արենի-1-ի պղնձիքարիդարյան գտածոներին:

Նկ. 1. a – Գետահովիտ-2 քարայրը (2018 թ. պեղումների ընթացքում), b – քարայրի հատակագիծը՝ խաղողի գտածոների հայտնաբերման կետերով՝ 1 – str. 148, 2 – US53, c – Structure 148 կրակատեղին:

Գետահովիտ-2 քարայր-հնավայրը գտնվում է Աղստե գետի վտակ Խաչաղբյուր գետի կիրճում (N 40° 54' 38.5", E 045° 05' 59.7"), ծովի մակերևույթից 968 մ բարձրության վրա: Հնավայրը Տավուշի մարզում է՝ Իջևանի Ենոքավան ու Գետահովիտ գյուղերի միջև: Այն տեղակայված է քարայրում և դրա բացվածքի հարակից հատվածում: Քարայրն ունի երկու սրահ, իսկ բացվածքն ուղղված է դեպի հարավ (նկ. 1.a): Պեղումներ կատարվել են միայն մեծ շուրջ 64 մ² մակերեսով սրահում և դրան հարող բացվածքի դիմացի տարածքում (Tr. 2): Դեպի փոքր սրահ է տանում նեղ սողանքը: Քարայրում գրանցվել են երեք հիմնական մշակութային շերտեր. միջնադար, պղնձիքարիդար և վերին հին քարիդար, որոնք, ըստ ռադիոմետրիկ անալիզների, թվագրվում են հա-

մապատասխանաբար մ. թ. IX–XII դարերով, մ. թ. ա. V հազարամյակի կեսերով և մ. թ. ա. մոտ XXII հազարամյակով: Հնավայրը պեղվել է հիմնականում հայ-ֆրանսիական արշավախմբի (“Mission Caucasus”) կողմից³՝ 2011–2017 թթ., իսկ 2018 թ.՝ միայն հայկական արշավախմբի ուժերով⁴:

Քարայրն օգտագործած մարդկանց բուսական սննդի և, ընդհանրապես, բույսերի օգտագործման, ինչպես նաև քարայրի միջավայրի ֆլորայի ու բուսականության մասին տվյալներ ստանալու նպատակով հնավայրում կատարվել են հնաբուսաբանական հետազոտություններ: Որպես հնաբուսաբանական հետազոտությունների դաշտային աշխատանքների փուլ՝ կատարվել են քարայրի մշակութային շերտերից բուսական մնացորդների անջատման աշխատանքներ՝ ֆլուտացիայի և լվացման մեթոդներով: Խաղողի կորիզի առաջին գտածոն (նկ. 2–1) հայտնաբերվել է այս ճանապարհով, իսկ երկրորդը (նկ. 2–2)՝ պեղումների ընթացքում:

Քարայրում կատարված հնաբուսաբանական հետազոտությունների արդյունքում հայտնաբերվել են վայրի ծառափային բույսերի սերմերի և պտուղների մնացորդներ⁵: Դրանց կազմում գերակշռում են փռնու (*Celtis* sp.) կորիզները, սակայն ուշագրավ են խաղողի երկու կորիզների գտածոները՝ հաշվի առնելով խաղողի օգտագործման (օրինակ՝ գինեգործությունը) կարևորությունը՝ որպես մշակութային երևույթ: Կորիզները հայտնաբերվել են հնավայրի պղնձիքարիդարյան մշակութային պատկանող երկու տարբեր շերտերից՝ US36 Structure 148 (2016, նկ. 1b-1, 1c) և US 53 (2018, նկ. 1b-2): Առաջին գտածոյի շերտին (US36) նախորդած և հաջորդող շերտերից վերցրած փայտածխի

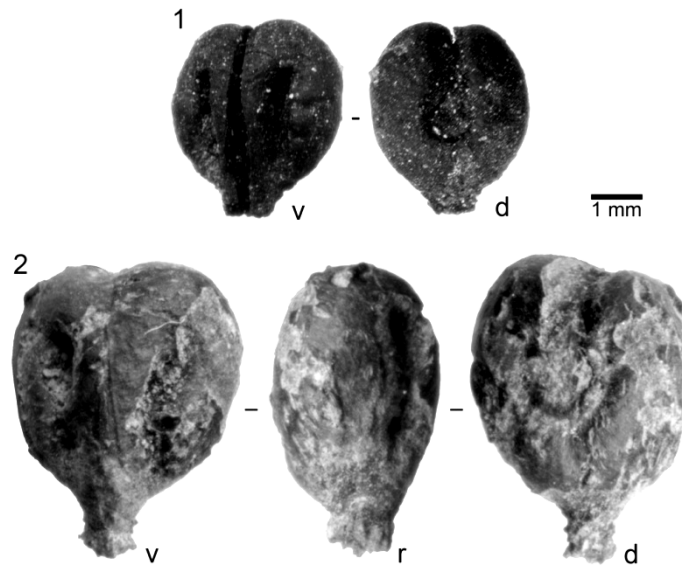
³ Խորին շնորհակալություն ենք հայտնում Քրիստին Շատենյեին, Նիկոլա Տադդիին, Բերանժե Պերելլոյին և արշավախմբի մյուս անդամներին, որոնց հետ համատեղ աշխատանքների, նաև նրանց սատարման շնորհիվ հնարավոր դարձավ կատարել սույն հետազոտությունը:

⁴ Ի. Քալանթարյան. Հաշվետվություն Գետահովիտ–2 քարայրի (Տավուշի մարզ) 2018 թվականի պեղումների.– ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ (հաշվետվություն), 2018: 2018 թ. պեղումներն իրականացվել են “Իջևանի գինու և կոնյակի գործարան ՓԲԸ”-ի ֆինանսական աջակցության շնորհիվ, ինչի համար խորին շնորհակալություն ենք հայտնում գործարանի տնօրինությանը:

⁵ Ուսումնասիրվել են միջնադարյան և պղնձիքարիդարյան շերտերը: Միջնադարյան շերտերից հայտնաբերված բուսական մնացորդների ուսումնասիրության նախնական արդյունքների մի մասը հրատարակվել է [I. Kalantarian, M. Arimura,

R. Hovsepyan, Ch. Chataigner. The archaeological investigations of Getahovit–2 cave (Armenia) in 2011–2012: the preliminary results. – “Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies”, vol. 7 (1), 2012, pp. 7–23]:

ռադիոմետրիկ թվագրման տվյալները հետևյալն են. 4346–4179 cal BC (US 32, E3, 2015, 5420[±]35, Lyon–13482) և 4519–4343 cal BC (US 42/45, 2016, 5590[±]50, Poz. 97044 (13022/17)): Իսկ երկրորդ գտածոյի շերտից (US 53) առաջ և հետո բացված շերտերից վերցրած փայտածխի ռադիոմետրիկ թվագրման տվյալները համապատասխանաբար հետևյալն են. 4542–4371 (US 52, st. 187, 2018, 5640[±]30, BETA–510630) և 4703–4545 cal BC (US 57, 2018, 5770[±]30, BETA–510631): Ըստ այդ տվյալների հայտնաբերված խաղողի կորիզներից առաջինը կարելի է թվագրել մ. թ. ա. XLVI–XLII, իսկ երկրորդը՝ XLVII–XLIV դարերով:

Նկ. 2. Գետահովիտ – 2 քարայր կացարանում հայտնաբերված խաղողի գտածոները. 1 – Structure 148, US36, G5/G4, F6/H3, FG3–4, 18.09.2016, 2 – US 53, EF–3,4,5, 01.10.2018: v – որովայնային կողմ, r – աջ կողմ, d – թիկնային կողմ:

Խաղողի կորիզի առաջին գտածոն (նկ. 2–1) 2016 թ. պեղված US36 շերտից է: Մշակութային այն շերտը ներկայացնում է պղնձիքարիդարյան բնակության շերտի հստակ պատկեր, երբ ի հայտ են գալիս կենցաղի պարզունակ կազմակերպման մանրամասներ: US36 շերտում է բացվել St. 148 կրակատեղին (նկ. 1c, 1b–1), որի կեսից ավելին, ցավոք, կտրվել էր միջնադարում փորված խոշոր հորով (St. 146): St. 148-ը գտնվում էր G–4,5 քառակուսիներում՝ 1.37–1.52 մ խորության վրա: Այս պղնձիքարիդարյան կրակատեղին մոտ 0.83 մ տրամագծով կլորացած եզրերով ուղղանկյուն (կլորավուն) տեսք ունի և օղակված է մանր քարերով: Կրակատեղիից գտնվել են կենդանիների այրված ոսկորների ու ածխի բեկորներ: Պեղումների ընթացքում պարզվել է, որ կրակատեղին առնվազն երկու շերտ ունի (ստորինը՝ 1.52–1.45 մ, վերինը՝ 1.45–1.41 մ) և վերակառուցվել էր, այսինքն՝

այն օգտագործվել էր առնվազն երկու փուլով: Առաջինը՝ ներքնի կրակատեղը ոչ շատ խորը փոսի մեջ էր՝ առանց քարերի ու չափերով մի փոքր ավելի ընդարձակ էր, քան դրան հաջորդածը: Վերակառուցման և վերաօգտագործման ժամանակ կրակատեղին թեթևակի փոքրացրել են՝ այն բոլորելով մանր քարերի շարով (ավելի վաղ կառույցի այրված սպիտակ մնացորդների հետքերը շարունակվում էին հաջորդող՝ վերին շերտի քարերի տակ): Խաղողի այրված կորիզը գտնվել է կրակատեղիի վերին շերտից:

Խաղողի երկրորդ գտածոն (նկ. 2–2) ավելի խորը շերտերից է՝ US53 (E4 քառակուսի, խորությունը 2.20 մ) (նկ. 1b–2): Շերտագրորեն նույն մակարդակի վրա գտնվող US53 (west) և US54/55 (east) շերտերի պեղումների արդյունքում բացվել են մի քանի այրված հատվածներ և, ենթադրաբար, ձողերի հիմքեր (post hole): Այստեղ շատ են վանակատից ու ոսկրից պատրաստված գործիքների գտածոները և ընդհանրապես ոսկրի մնացորդները: Այս շերտը ծածկված էր մանր քարերի և ցեխի նսվածքներով (US49), որը քարայր է լցվել, հավանաբար, հեղեղի հետևանքով:

Ըստ կենսաչափական, ձևաբանական ու կազմաբանական հատկանիշների՝ երկու կորիզներն էլ պատկանում են խաղող ցեղի վայրի խաղող տեսակին (*Vitis sylvestris* C.C.Gmel. կամ, ըստ վերջին դասակարգման, մշակովի խաղող տեսակի վայրի ենթատեսակին [= *Vitis vinifera* L. subsp. *sylvestris* (Gmel.) Hegi], նկ. 2): Ինչպես հնավայրի մշակութային շերտերից հայտնաբերված մյուս վայրած ծառաթփային բույսերը, վայրի խաղողը ևս աճում է շրջակայքում՝ մասնավորապես, Խաչաղբյուր գետի հովտում՝ գետի երկայնքով տարածվող ափամերձ բուսականության կազմում:

Խաղողի հայտնաբերված կորիզները, ամենայն հավանականությամբ, մարդու օգտագործած պտուղների մնացորդներն են, քանի որ հայտնաբերվել են նրա գործունեության արդյունքում ստեղծված մշակութային շերտերում: Ավելին՝ խաղողի գտածոներից առաջինը հայտնաբերվել է մարդու պատրաստած կրակատեղիից (Str. 148) և ածխացած է, որը լրացուցիչ փաստարկ է մարդու կողմից օգտագործված լինելու մասին:

Թեև խաղողի հայտնաբերված կորիզները պատկանում են վայրի տեսակին, սակայն դրանց առկայությունը վաղ երկրագործական շրջանի շերտերում կարևոր է այն առումով, որ տվյալ վայրի տեսակը, որը մշակովիի նախնին է, կարող էր սկզբնապես դառնալ տվյալ տարածաշրջանում խաղողի մշակության սկզբնավորման համար: Ենթադրաբար, այն կարող էր նաև քարայրի շրջակայքից տեղափոխվել քարայրն օգտագործած անասնապահների և որսորդների բնակատեղիներ ու մշակվել այնտեղ:

НАХОДКИ ВИНОГРАДА ИЗ ЭНЕОЛИТИЧЕСКИХ СЛОЕВ
ПЕЩЕРЫ ГЕТАОВИТ-2 (ИДЖЕВАН)
(Середина V тысячелетия до н. э.)

РОМАН ОВСЕПЯН, ИРЕНА КАЛАНТАРЯН

Р е з ю м е

Ключевые слова: виноград, археоботаника, собирательство, энеолит, пещера.

Находки винограда на территории Республика Армения известны с раннеземледельческих периодов, но в целом они крайне редки. В результате раскопок и археоботанических исследований, проведенных в пещере Гетаовит-2, были найдены две виноградные косточки из двух разных энеолитических слоев, относящихся к XLVI–XLII и XLVII–XLIV вв. до н. э. – US36 (структура 148) и US53. Находки косточек винограда энеолитического периода из памятника Гетаовит-2 по возрасту следуют за находками из неолитического поселения Араташен и предшествуют энеолитическим находкам из пещеры Арени-1, восполняя тем самым пробел в изучении истории винограда на территории Армении.

FINDINGS OF GRAPE FROM THE ENEOLITHIC LAYERS OF THE GETAHOVIT-2
CAVE (IJEVAN)
(Mid 5th millennium BC)

ROMAN HOVSEPYAN, IRENA KALANTARYAN

S u m m a r y

Key words: grape, archaeobotany, gathering, Eneolithic, cave.

The finds of grape in the territory of the Republic of Armenia are known from the early agricultural periods, but, in general, these finds are very rare. As a result of the excavations and archaeobotanical studies conducted in the Getahovit-2 cave, two grape pips were found from two different Eneolithic layers dated by the 46th–42nd and 47th–44th centuries BC - US36 (Structure 148) and US 53. The findings of the Eneolithic period grape from the Getahovit-2 site chronologically follow the Neolithic finds of Aratashen and precede the Eneolithic finds of Areni-1, thus filling the gap in the history of the grapes in the territory of Armenia.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ, ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

I

ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԾՆԱԴՅԱՆ
150-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Աեյիտա Դոլուխանյան – Հովհաննես Թումանյանը հայ ժողովրդի ազգային ոգին է	3
Եվա Մնացականյան – XX դարասկզբի գրական քննադատության մեթոդաբանական տարբերությունները և Հովհաննես Թումանյանը	30
Աննա Ասատրյան – Էջեր երաժշտական թումանյանապատումից	51

ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ԾՆԱԴՅԱՆ
140-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Արմեն Ասրյան – Արամ Մանուկյան. ազգային-պետական գործիչը.....	76
--	----

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԾՆԱԴՅԱՆ
150-ԱՄՅԱԿԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ

Աշոտ Մանուկյան – Էթնոմանկավարժական գաղափարների արտացոլումը Կոմիտաս վարդապետի մշակութային ժառանգության մեջ	92
--	----

II

Արև Մամուկյան – Հայաստանի պատմական բնակավայրերի պահպանության և թանգարանացման խնդիրները ժամանակակից թանգարանագիտության համատեքստում	99
Լիլիթ Հովհաննիսյան – Հայկական հարցի պատմության 1917–1918 թթ. հիմնախնդիրների լուսաբանումը Հայաստանի պատմագրության մեջ (1991–2018 թթ.)	107
Լիլիթ Սաֆրաստյան – Լեոնարդո Ալիշանի արձակը	126
Մերգել Մանվելյան – Օսմանյան խորհրդարանի 1914 թ. ընտրությունները և Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքարանը	135
Միրանուշ Ֆահրադյան – Կաթողիկոսական կնիքներն արխիվային վավերագրերում	144
Գուրգեն Խաչատրյան, Տաթևիկ Ազիզբեկյան – Վերածման բայերը միջին գրական հայերենում	163

Ռուսան Հովսեփյան, Իրենա Քալանթարյան – Խաղողի գտածոներ Գետահովիտ - 2 քարայրի (Իջևան) պղնձիքարիդարյան շերտերից (մ. թ. ա. V հազար-ամյակի կես)	171
---	-----

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

Լավրենտի Հովհաննիսյան – Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի մի քանի բառերի ստուգաբանություն	177
Ռոբերտ Ղազարյան – Խեթական միջին թագավորության պատմության որոշ հարցերի շուրջ	184

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ

Անուշավան Զաքարյան – Թիֆլիսում կայացած Հովհաննես Թումանյանի 50-ամյակի տոնակատարությունների մասին (ռուս.)	205
Համո Սուքիասյան – Հայ հայրենակցական միությունների միության հոբելյանական միջոցառումները՝ նվիրված Հովհաննես Թումանյանի 50-ամյակին ...	227

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ավագ Հարությունյան – Լիլիթ Մակարյան. Հայաստանի օգնության կոմիտեի գործունեությունը (1921–1937 թթ.)	236
Ռուբեն Սահակյան – Վանիկ Վիրաբյան. Տիգրան Դևոյանցի հետախուզական գործունեությունը	245
Արմեն Մարտիրոսյան – Հայոց ցեղասպանության արտացոլումը 1915 թ. մամուլի էջերում (հայալեզու և օտարալեզու թերթերի նյութերի ժողովածու), հատոր առաջին	249
Հովհաննես Խորիկյան – Ռուսլան Ցականյան. Էթնոքաղաքական տեղաշարժերը Մերձավոր Արևելքում և Հայկական լեռնաշխարհում մ. թ. ա. VII–VI դդ.	255

ՄԵՐ ԵՐԱԽՏԱՎՈՐՆԵՐԸ

Վանո Եղիազարյան – Պողոս Մկրտչի Խաչատրյան – 90	260
--	-----

ՄԵՐ ՀՈԲԵԼՅԱՐՆԵՐԸ

Աշոտ Մելքոնյան, Համո Սուքիասյան – Կարեն Համլետի Խաչատրյան (ծննդյան 50-ամյակի առթիվ)	265
--	-----

ԳԻՏԱԿԱՆ ԿՑԱՆՔ

Քնարիկ Ավագյան, Համո Սուքիասյան – Հոբելյանական միջոցառումներ՝ նվիրված ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի հիմնադրման 75-ամյակին.....	269
Համաժողով՝ նվիրված Հովհաննես Թումանյանի 150-ամյա հոբելյանին	274

ԼՐԱՏՈՒ

ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովը	275
Մարգի ձարությունյան	290

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ, СООБЩЕНИЯ

I

К 150-ЛЕТИЮ СО ДНЯ
РОЖДЕНИЯ ОВ. ТУМАНЯНА

Ազլита Долуханян – Ованес Туманян – национальный дух армянского народа.....	3
Եվա Մնացական – Методологические различия литературной критики начала XX века и Ов. Туманян.....	30
Աննա Ասատրյան – Страницы музыкальной туманянианы.....	51

К 140-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ
АРАМА МАНУКЯНА

Արմեն Ասրյան – Арам Манукян: национально-государственный деятель.....	76
--	----

К 150-ЛЕТИЮ СО ДНЯ
РОЖДЕНИЯ КОМИТАСА

Աշոտ Մանուկյան – Отражение этнопедагогических идей в культурном наследии Комитаса Вардапетя.....	92
--	----

II

Արև Սамуэлян – Вопросы охраны и музеефикации исторических поселений Армении в контексте современного музееведения.....	99
Լիլիտ Օганեսյան – Освещение проблем 1917–1918 гг. истории Армянского вопроса в историографии Армении (1991–2018 гг.).....	107
Լիլիտ Տաֆրասյան – Проза Леонардо Алишана	126
Сергей Манвелян – Выборы в османский парламент 1914 г. и Армянский патриархат Константинополя.....	135
Տիրանուշ Ֆаграդյան – Печати католиков в архивных документах	144
Գրիգոր Խաչատրյան, Դավիթ Ազիզբեկյան – Конверсионные глаголы в среднеармянском литературном языке.....	163
Րոման Օվսեպյան, Իրենա Կалантарյան – Находки винограда из энеолитических слоев пещеры Гетаовит - 2 (Иджеван) (середина V тысячелетия до н. э.).....	171

ОБСУЖДЕНИЯ

Лаврентий Оганесян – Этимология некоторых слов карабахского (арцахского) диалекта.....	177
Роберт Казарян – О некоторых вопросах истории Хеттского Среднего царства.....	184

ПУБЛИКАЦИИ

Анушаван Закарян – О праздновании 50-летия Ованеса Туманяна в Тифлисе (на русск. яз.)	205
Амо Сукиасян – Юбилейные мероприятия Союза армянских земляческих союзов, посвященные 50-летию Ованеса Туманяна.....	227

РЕЦЕНЗИИ

Аваг Арутюнян – Лилит Макарян. Деятельность Комитета помощи Армении (1921–1937 гг.)	236
Рубен Саакян – Ваник Вирабян. Разведывательная деятельность Тиграна Девоянца ..	245
Армен Марукян – Отражение Геноцида армян на страницах прессы 1915 года (сборник материалов армяноязычных и зарубежных газет), том первый.....	249
Ованес Хорикян – Руслан Цаканян. Этнополитические сдвиги на Ближнем Востоке и Армянском нагорье VII–VI вв. до н. э.....	255

НАШИ ЗАСЛУЖЕННЫЕ ДЕЯТЕЛИ

Вано Егиазарян – Погос Мкртычевич Хачатрян – 90	260
--	-----

НАШИ ЮБИЛЯРЫ

Ашот Мелконян, Амо Сукиасян – Карен Гамлетович Хачатрян (к 50-летию со дня рождения).....	265
--	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Кнарик Авагян, Амо Сукиасян – Юбилейные мероприятия, посвященные 75-летию основания Института истории НАН РА.....	269
Конференция, посвященная 150-летию Ованеса Туманяна.....	274

ХРОНИКА

Общее годовичное собрание НАН РА.....	275
Саргис Арутюнян	290

CONTENTS

ARTICLES, REPORTS

I

TO THE 150TH BIRTH ANNIVERSARY
OF HOVH. TUMANYAN

- Aelita Dolukhanyan** – Hovhannes Tumanyan – the national spirit of the Armenian People.....3
Eva Mnatsakanyan – The methodological differences of literary criticism of the early 20th century and Hovh. Tumanyan.....30
Anna Asatryan – From the pages of musical Tumanyaniana.....51

TO THE 140TH BIRTH ANNIVERSARY
OF ARAM MANUKYAN

- Armen Asryan** – Aram Manukyan: a national-state figure.....76

TO THE 150TH BIRTH ANNIVERSARY
OF KOMITAS

- Ashot Manukyan** – Reflection of ethnopedagogical ideas in the cultural heritage of Komitas Vardapet92

II

- Arev Samuelyan** – Issues of protection and museification of historical settlements in Armenia in the context of modern museology.....99
Lilit Hovhannisyan – The elucidation of the 1917-1918 main issues of the history of the Armenian Question in historiography of Armenia (1991-2018).....107
Lilit Safrastyan – The prose of Leonardo Alishan126
Sergey Manvelyan – The 1914 Ottoman parliament elections and the Armenian Patriarchate of Constantinople.....135
Siranush Fahradyan – Catholicos seals in the archival documents.....144
Gurgen Khachatryan, Tatevik Azizbekyan – Inchoative verbs in Middle Literary Armenian.....163
Roman Hovsepyan, Irena Kalantaryan – Findings of grape from the eneolithic layers of the Getahovit-2 cave (Ijevan) (mid 5th millennium BC).....171

DISCUSSIONS

- Lavrenti Hovhannisyan** – The etymology of some words of Karabakh (Artsakh) dialect.....177
Robert Ghazaryan – On some issues of the history of the Hittite Middle Kingdom.....184

PUBLICATIONS

- Anushavan Zakaryan** – On the celebrations of the 50th anniversary of Hovhannes Tumanyan in Tiflis (Russ.).....205
Hamo Sukiasyan – The jubilee events of the Armenian compatriotic unions dedicated to the 50th anniversary of Hovhannes Tumanyan.....227

BOOK REVIEWS

- Avag Harutyunyan** – Lilit Makaryan; Activities of Committee to Aid Armenia (1921–1937)236
Ruben Sahakyan – Vanik Virabyan; the intelligence activity of Tigran Devoyants.....245
Armen Marukyan – Reflection of the Armenian Genocide on the pages of the 1915 press (Collection of materials of Armenian and foreign newspapers), Volume 1.....249
Hovhannes Khorikyan – Ruslan Tsakanyan; “Ethnopolitical shifts in the Near East and the Armenian Highland in the VII-VI centuries BC”255

OUR HONOURED SCHOLARS

- Vano Yeghiazaryan** – Poghos Mkrtich Khachatryan – 90.....260

OUR JUBILEES

- Ashot Melkonyan, Hamo Sukiasyan** – Karen Hamlet Khachatryan (to the 50th birth anniversary)265

SCIENTIFIC LIFE

- Knarik Avagyan, Hamo Sukiasyan** – Jubilee events dedicated to the 75th anniversary of the foundation of NAS RA Institute of History.....269
 A conference dedicated to the 150th jubilee of Hovhannes Tumanyan.....274

NEWS

- NAS RA annual general meeting.....275
Sargis Harutyunyan290

ՀԱՆԴԵՍԸ ԼՈՒՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՏԱՐԵԿԱՆ ԵՐԵՔ ՀԱՄԱՐ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՄԲ
ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺՆԵԳԻՆԸ ԱՐՏԵՐԿՐՈՒՄ՝ 100 ԱՄՆ ԴՈԼԱՐ
(ՆԵՐԱՌՅԱԼ ԵՐԵՔ ՀԱՄԱՐԻ ՓՈՍՏԱՅԻՆ ԱՌԱՔՄԱՆ ԾԱԽՍԸ)

«Պատմաբանասիրական հանդեսը» վաճառվում է
Երևանի գրախանութներում

Համակարգչային շարվածքը և էջադրումը՝ Շուշան Բասենցյանի

Խմբագրության հասցեն՝ 375019, Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24-գ, հեռ. 581872

Адрес редакции: 375019, Ереван-19, пр. Маршала Баграмяна, 24 г, тел. 581872

Address: 24G Marshal Baghramian av., 375019, Yerevan, Armenia, tel. 581872

E-MAIL: patmhandes@rambler.ru, patmhandes@yahoo.com

Հրատ. պատվեր - 944

Ստորագրված է տպագրության 29.04.2019 թ.:

Տպագրական 18.75 մամուլ: Թուղթ -1, 70x100:

ՀՀ ԳԱԱ տպարան, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24:

Изд. заказ ¹ 944

Подписано к печати 29.04.2019 г.

Печ. 18.75 л. Бумага ¹ 1, 70x100.

Типография НАН РА, 375019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна, 24.

მეცნიერებათა აკადემიის საგანმანათლებლო დაცემის სახელმწიფო სამსახური

1

2019